

ЩОДО УРАХУВАННЯ ОСОБИ ПРАВОПОРУШНИКА ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Нині, в період трансформації суспільних відносин, проблеми, пов'язані із захистом прав і свобод людини та громадянина з боку держави, надзвичайно загострились і набули особливої актуальності. Безперечно, що однією з умов реального забезпечення такого захисту є створення правових норм належної якості та їх послідовне дотримання усіма суб'єктами права.

Це стосується і захисту прав та свобод громадян при притягненні до адміністративної відповідальності. Досить сказати, що кількість осіб, які вчиняють правопорушення та притягуються до адміністративної відповідальності, з кожним роком не зменшується. Будь-яке порушення прав і свобод людини та громадянина, зокрема, осіб, на яких накладаються адміністративні стягнення, спричиняють негативні наслідки для досліджуваної діяльності.

Розробці теоретичних та практичних питань адміністративної відповідальності присвятили свої роботи Д. Н. Бахрах, Ю. П. Битяк, І. А. Галаган, А. П. Ключниченко, О. В. Коваль, А. Т. Комзюк, Б. М. Лазарєв, А. П. Шергін, О. М. Якуба та багато інших учених-адміністративістів. Однак, незважаючи на велику кількість робіт у цьому напрямку, питання, присвячені індивідуалізації стягнення, зокрема, вивченню особи правопорушника при призначенні адміністративного стягнення, в науці адміністративного права досліджені фрагментарно, серед інших аспектів указаної проблематики.

Отже, **мета** даної статті полягає у тому, щоб на основі аналізу праць науковців, норм адміністративного права та практики їх застосування дослідити в контексті ви-

вчення принципу індивідуалізації стягнення обставини, що характеризують особу правопорушника, та визначити основні напрямки дослідження особи правопорушника при призначенні стягнення, що сприятиме більш якісному досягненню мети стягнення.

Індивідуалізація стягнення є одним із найважливіших принципів накладення адміністративних стягнень. Вона сприяє більш повному застосуванню адміністративних стягнень, а також досягненню їх виховної та профілактичної цілей. З метою індивідуалізації стягнення закон (ч. 2 ст. 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1]) вимагає від органа (посадової особи), уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення, при накладенні стягнення враховувати ряд факторів: характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини та майновий стан. Таким чином, саме урахування цих обставин створює передумови для вибору індивідуального заходу впливу. В одних випадках юрисдикційний орган (посадова особа) може не застосовувати до правопорушника заходи адміністративного стягнення і передати матеріали справи про адміністративне правопорушення на розгляд трудового колективу чи громадської організації для вжиття заходів громадського впливу, в інших – відповідно застосовувати адміністративне стягнення з метою запобігання повторному вчиненню правопорушення.

Отже, розглядаючи питання про призначення адміністративного стягнення, правозастосовник повинен враховувати особистісні якості правопорушника

(за радянських часів законодавство закріплювало цю вимогу в основному для випадків, коли до порушника застосовувалось стягнення у вигляді штрафу). Все, на перший погляд, здається логічним, але чинне законодавство про адміністративну відповідальність не містить вказівок, які саме дані про особу повинні бути враховані при призначенні стягнення. Спробуємо заповнити цю прогалину в доктрині.

Ми підтримуємо позицію С. М. Скворцова, який вважає, що не можна погодитися з тими авторами, які вважають, що індивідуалізація стягнення обов'язково передбачає дослідження та оцінювання всього комплексу даних, що характеризують винного [2, с. 46], бо очевидно, що особистість людини, її життєві зв'язки та відносини є настільки широкими та різноманітними, що дослідити в ході розслідування адміністративної справи весь цей комплекс навряд чи можливо. Реальні потреби боротьби з адміністративними проступками зовсім не пов'язані з повним та різнобічним вивченням особи правопорушника. Щоб прийняти правильне рішення у справі, слід виділити лише обмежене коло відомостей про особу, необхідних та достатніх для її характеристики стосовно завдань адміністративної юрисдикції.

Тому ми вважаємо за необхідне здійснити нормативне визначення основних напрямків, які характеризують особу порушника і мають суттєве значення при накладенні стягнення за адміністративний проступок. Частково це питання вирішено шляхом визначення у Кодексі про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) України пом'якшуючих та обтяжуючих обставин (статті 34 та 35), які дають змогу певним чином охарактеризувати особу винного з позитивного чи негативного боку.

Зокрема, особу правопорушника характеризують такі пом'якшуючі обставини: щире каяття винного; відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди; вчинення правопорушення під впливом сильного душев-

ного хвилювання або при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин; вчинення правопорушення неповнолітнім тощо (згідно зі ст. 34 КпАП України перелік пом'якшуючих обставин не є вичерпним).

Характеризують особу винного й обставини, що обтяжують відповідальність, наприклад, учинення правопорушення особою, яка раніше вчинила злочин; вчинення правопорушення групою осіб (повний перелік цих обставин надається у ст. 35 КпАП України).

Разом із тим, для вирішення проблеми врахування особи правопорушника, на нашу думку, недостатньо обмежитися лише виявленням означених обставин. Отже, правова наука повинна виробити обґрунтовані рекомендації, які б дозволили правозастосовчим органам більш повно враховувати особу винного при накладенні стягнень, бо саме від цього залежить ефективність правозастосовчої діяльності.

Теоретичні праці, присвячені проблемам адміністративної відповідальності та накладення стягнення, як правило, лише констатують необхідність урахування особи порушника, залишаючи поза увагою питання, пов'язані з обсягом даних про особу, які повинні бути враховані при призначенні стягнень. Більш повно ці питання досліджуються в роботах із кримінального права, криміналістики та кримінології, досвід розробки яких цілком може бути врахований і при вирішенні теоретичних проблем адміністративного права.

Отже, юрисдикційний орган, вирішуючи питання про вибір стягнення винному, повинен виходити з того, що, так чи інакше, вчинення правопорушення є результатом певних обставин, у тому числі, й умов формування особистості, її психофізіологічних особливостей, інтересів, переконань тощо. Лише аналізуючи всі ці дані разом, можна знайти відповідь на питання про те, який саме захід впливу в даному випадку буде найбільш повно сприяти досягненню цілей стягнення.

Отже, на нашу думку, основними напрямками вивчення особи порушника при

призначенні адміністративних стягнень, могли б бути такі:

1. Вивчення відомостей, що характеризують соціальний статус та фінансове становище особи. До цих відомостей можуть бути віднесені дані про особу з точки зору її соціального оточення, способу життя, сімейного стану (в тому числі, наявності або відсутності утриманців), джерел існування, ставлення до виконання трудових обов'язків, вчинення правопорушень у минулому тощо).

2. Вивчення відомостей, що стосуються індивідуальних особливостей особи:

- фізіологічних (вік та стать правопорушника, наявність вагітності, інвалідності або серйозних фізичних недоліків тощо);

- психологічних (ставлення порушника до вчиненого правопорушення, його поведінка під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, настанова на майбутню поведінку, а також його поведінка в трудовому колективі і побуті, ставлення до сім'ї, колег по роботі, наявність шкідливих звичок (наркотична чи алкогольна залежність) тощо).

Слід зазначити, що запропонована нами схема є відносною (оскільки містить складники, які тим чи іншим чином пов'язані між собою), проте вона може бути застосована як робоча, що дозволить підійти до проблеми вивчення особи порушника з певної позиції та окреслити шляхи розробки конкретних рекомендацій.

Усі ці обставини повинні бути встановлені органом (посадовою особою), який розглядає справу про адміністративне правопорушення.

Деякі з указаних відомостей фіксуються у процесуальних документах справи про адміністративне правопорушення. Зокрема, в протоколі про адміністративне правопорушення, як правило, зазначаються дані про вік, стать, сімейний стан громадянина, місце його проживання, роботи чи навчання, інформація про джерела доходів тощо. Але, на жаль, доводиться констатувати, що на практиці протоколи про адміністративні правопорушення дуже

часто заповнюються неохайно, в них не завжди вказуються відомості, що стосуються особи винного (сімейний стан, наявність або відсутність утриманців, дані про освіту, розмір заробітної плати тощо). У справах про адміністративне правопорушення нерідко відсутні показання як потерпілих, так і свідків. Слід зазначити, що правильно та повно складений протокол, належна фіксація доказів, обґрунтування в постанові про накладання адміністративного стягнення вибору конкретного розміру або виду стягнення (тобто зазначення в ньому, з урахуванням яких обставин застосовується саме такий розмір (мінімальний, максимальний, середній) чи вид стягнення) сприяють своєчасному розгляду справи та гарантують реальне виконання постанови, яка винесена у справі.

Інші обставини повинні бути встановлені в ході розгляду та вирішення справи. Джерелом отримання цих даних можуть бути характеристики з місця роботи, навчання та проживання. Нерідко порушується і таке правило, як участь правопорушника у розгляді справи, хоча іноді тільки особисте спілкування – єдина можливість установити загальний культурний рівень правопорушника, інформованість у правових заборонах, мотиви вчинення проступку, його суб'єктивну оцінку своєї протиправної поведінки та ставлення до самої процедури розгляду справи, готовність усунути шкоду, яка була спричинена його діями, та інші обставини, які можуть мати значення для реалізації принципу індивідуалізації стягнення. Тому особиста участь правопорушника в розгляді справи повинна розглядатися як необхідна умова об'єктивного та повного розгляду справи, що забезпечує громадянам можливість захищати особисті права, гарантовані Конституцією України, а також підвищує виховне значення самого процесу розгляду справи.

При виборі індивідуалізованого стягнення винному правозастосовник повинен брати до уваги й соціальне оточення порушника. Практика показує, що якщо в колективі, в якому перебуває порушник,

створені умови нетерпимості до будь-яких порушень вимог закону, то в такому оточенні перевиховання порушника є можливим. І навпаки, в колективах, де байдуже ставляться до цього, порушники часто допускають повторні проступки, а іноді й злочини.

Таким чином, необхідність усебічної характеристики особи правопорушника

при призначенні адміністративного стягнення є важливим засобом оптимізації самої системи індивідуалізації стягнення, а також актуальним напрямком сучасних теоретико-прикладних досліджень, подальша розробка яких відповідатиме світовим стандартам, що регламентують порядок додержання прав і свобод людини та громадянина.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

2. Скворцов С. М. Принципы наложения административных взысканий в деятельности ОВД : учеб. пособ. / Скворцов С. М. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1984. – С. 18–49.

Надійшла до редколегії 23.04.2009

Анотації

У статті визначаються основні напрямки дослідження особи правопорушника при призначенні адміністративного стягнення. Доводиться, що необхідність усебічної характеристики особи правопорушника сприятиме більш повному досягненню мети стягнення.

В статье определяются основные направления исследования личности правонарушителя при назначении административного взыскания. Аргументировано, что необходимость всесторонней характеристики личности правонарушителя будет способствовать более полному достижению цели наказания.

The main research directions of lawbreaker personality for infliction of administrative punishment are given. It is proved that comprehensive characteristic of lawbreaker personality can contribute to more qualitative achievement the purpose of punishment.

УДК [342.951:334.7](477)

І. М. РИЖЕНКО,

викладач кафедри цивільного та екологічного права

Херсонський юридичний інститут

Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ ПІДПРИЄМЦІВ

Реалізація конституційно закріпленого права на підприємницьку діяльність в Україні може бути здійснено не інакше як за допомогою систем правових та організаційних способів їх захисту.

Застосування засобів захисту, їх самостійне існування як окремої категорії становить значний інтерес для науковців.

Питання визначення поняття та характеристики адміністративно-правового за-

хисту та охорони досліджували провідні вітчизняні вчені, зокрема, і в галузі адміністративного права. Вагомий внесок у розробку даної проблеми зробили В. Авер'янов, І. Бородін, А. Васильєв, В. Галунько, А. Комзюк, А. Сергєєв та ін.

Оскільки способи захисту, по суті, є дієвим важелем у вирішенні багатьох проблем, що виникають, у першу чергу, між органами державної влади та підприємця-